

ІНСТРУМЕНТАРІЙ ЗМІЦНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ КРИЗИ

ПАНЧЕНКО Володимир¹, ПАНЧЕНКО Оксана²

¹ Льотна академія Національного авіаційного університету

<https://orcid.org/0009-0006-7704-4775>

² Центральнотуркранський державний університет імені Володимира Винниченка

<https://orcid.org/0000-0002-6608-4783>

e-mail: op_panchenko@ukr.net

Прикуто увагу до проблематики забезпечення життєздатності та розвитку вітчизняних підприємств у сучасних складних кризових умовах господарювання. Констатовано, що економічна безпека є системною комплексною характеристикою спроможності суб'єкта господарювання протидіяти викликам і загрозам, забезпечувати прийнятну фінансово-економічну ефективність господарювання, зберігати стабільний фінансовий стан, а також формувати передумови для функціонування й стійкості у стратегічній і тактичній перспективі. Метою статті визначено формування теоретико-методичних і прикладних засад формування інструментів забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання в умовах кризи. Визначено інструменти гарантування економічної безпеки вітчизняних підприємств за такими провідними функціями управління, як аналіз, організація, планування, мотивація та контроль. З іншого боку, запропонований інструментарій спрямований на зміцнення таких складових безпеки вітчизняних підприємств в умовах кризи, як фінансова, інтелектуально-кадрова, техніко-технологічна, маркетингова, інформаційна, інституційно-правова.

Ключові слова: управління підприємствами, економічна безпека, інструментарій зміцнення, виклики, ризики, загрози, війна, нестабільність.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2024-13-40>

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Завдання гарантування стабільності, стійкості та економічної безпеки підприємств і суб'єктів господарювання закономірно актуалізуються в умовах кризи та нестабільності. Власне, повномасштабна війна і є такою ситуацією, що призвела до послаблення всіх складових економічної безпеки вітчизняних підприємств. Це питання особливо важливе для суб'єктів малого і середнього підприємництва, однак виходить за рамки суто корпоративної проблематики, адже має значно більше соціальне й економічне значення. Стабільне та ефективне функціонування і гарантування економічної безпеки вітчизняних підприємств дозволяє їм працювати на стійких та ефективних засадах, вирішуючи такі важливі завдання для сталого зростання країни і розвитку національної економічної системи, як створення нових робочих місць, забезпечення зайнятості населення, задоволення потреб громадян у якісних товарах та послугах, поліпшення бізнес- й інвестиційного клімату, розвиток міжгалузевої та міжсекторальної кооперації. Важливість економічної безпеки підприємств є критичною для зниження рівня соціально-економічних розбіжностей у просторово-територіальному розвитку, підвищення якості життя населення та ін.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ПУБЛІКАЦІЙ

Загальні аспекти, які стосуються формування концептуального базису в сфері управління економічною безпекою суб'єктів господарювання, у тому числі в різних умовах та ситуаціях, у різних видах економічної діяльності, галузях і секторах підприємництва, достатньо добре опрацьовані й висвітлені у публікаціях таких дослідників, як Т. Васильців та Р. Лупак [2,с.4-8], В. Гаркуша [4], І. Єпіфанова [5,с.8-14], Н. Марусяк [7,с.109-113], С. Пілецька [9,с.56-65] та ін.

З іншого боку, вагомі засади прикладного характеру, зокрема в частині формування й реалізації механізмів, інструментів та засобів управління і забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання, представлені у публікаціях таких учених, як Д. Асамоах-Черемех [1,с.49-54], Н. Міценко та О. Мульска [3,с.23-29], Л. Ковальська [6,с.126-137], Ю. Огренич [8,с.180-191], О. Правдивець [10,с.40-43] та ін.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Разом із тим, сучасні умови складної кризи і нестабільності, обумовлені передусім негативними наслідками повномасштабної війни, а також чинниками внутрішнього і зовнішнього середовища комерційної господарської діяльності в Україні, обумовлюють постійно існуючу потребу в подальшому вдосконаленні теоретико-методичних і прикладних засад у сфері ризик-менеджменту та гарантування економічної безпеки бізнесу.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є формування теоретико-методичних і прикладних засад формування інструментів забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання в умовах кризи.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Повномасштабна війна істотно ускладнила завдання забезпечення виживання та життєздатності українського бізнесу і це закономірно, адже ті виклики і загрози, що були характерні до початку війни, зросли в рази і ускладнилися, а також появився цілісний спектр нових викликів, причому за всіма складовими економічної безпеки бізнесу – фінансовою, інтелектуальною та кадровою, технічною та технологічною, логістичною і так далі.

У таких складних умовах питання економічної безпеки стають більш важливими, а ніж конкурентоспроможності чи реалізації економічного потенціалу. Саме тому робота в цій сфері має бути головною і реалізуватися на постійних та системних засадах. Аспект системності обумовлює потребу в її повноцінному поширенні у систему менеджменту бізнесу, а це означає, що всі провідні функції управління мають бути узгодженими (та навіть підпорядкованими) зі завданнями гарантування економічної безпеки підприємницької діяльності.

Таким чином, слід реалізувати системну сукупність заходів за кожною з базисних функцій управління розвитком підприємств (рис. 1).

По суті, ведемо мову не тільки про інструменти посилення економічної безпеки підприємства, але про формування та реалізацію відповідного організаційно-економічного механізму в цій сфері, у рамках якого всі інструменти та засоби, які плануються і будуть реалізованими, об'єднані в єдину цілісну систему з її спільною метою і цільовими орієнтирами. Забезпечення економічної безпеки підприємства вимагає ретельного планування та використання різноманітних методів і засобів, щоб створити надійну систему безпеки. Різні підприємства мають різні можливості і ризики, тому підходи до забезпечення економічної безпеки можуть відрізнятися. Однак, важливо розуміти, що такий організаційно-економічний механізм є необхідним для сталого функціонування будь-якого підприємства.

При цьому можуть використовуватися три стратегії організації економічної безпеки вітчизняних суб'єктів господарювання в умовах кризи:

1) договірна. Одним з можливих підходів до забезпечення економічної безпеки підприємства, особливо на невеликих підприємствах, є використання договірної стратегії. Цей підхід передбачає відмову від створення внутрішнього відділу безпеки і укладання угод зі спеціалізованими підприємствами, які надають різноманітні безпекові, консультативні та інші послуги. Це дозволяє знизити витрати на підтримку безпеки, але при цьому може обмежити доступ до широкого спектру послуг;

2) матрична стратегія для підприємств середніх розмірів дозволяє ефективно делегувати функції безпеки наявним структурним підрозділам шляхом внесення змін у їх положення та інструкції спеціалістів, зменшуючи при цьому витрати на створення нових відділів. Це дозволяє забезпечувати безпеку підприємства при обмеженому бюджеті;

3) великі компанії можуть використовувати комплексну стратегію, яка включає створення окремого підрозділу, наприклад служби економічної безпеки, з розділеними відділами за кожним аспектом безпеки. Цей підрозділ повинен підпорядковуватися заступнику директора з питань безпеки. Також рекомендується створення ради з питань безпеки на підприємстві, яка могла б діяти як аналітичний центр для стратегічного бізнес-планування в галузі безпеки.

У сучасних умовах кризи організація роботи у сфері безпеки на вітчизняних підприємствах потребує особливого підходу. Для малих підприємств рекомендується використовувати договірний підхід, оскільки вони можуть мати обмежений бюджет та ресурси для створення власного відділу безпеки. Розширення обов'язків власника підприємства у сфері безпеки, встановлення clear інструкцій та проведення аудитів для виявлення ризиків є ефективними методами забезпечення безпеки підприємства, зокрема для магазинів роздрібною торгівлі.

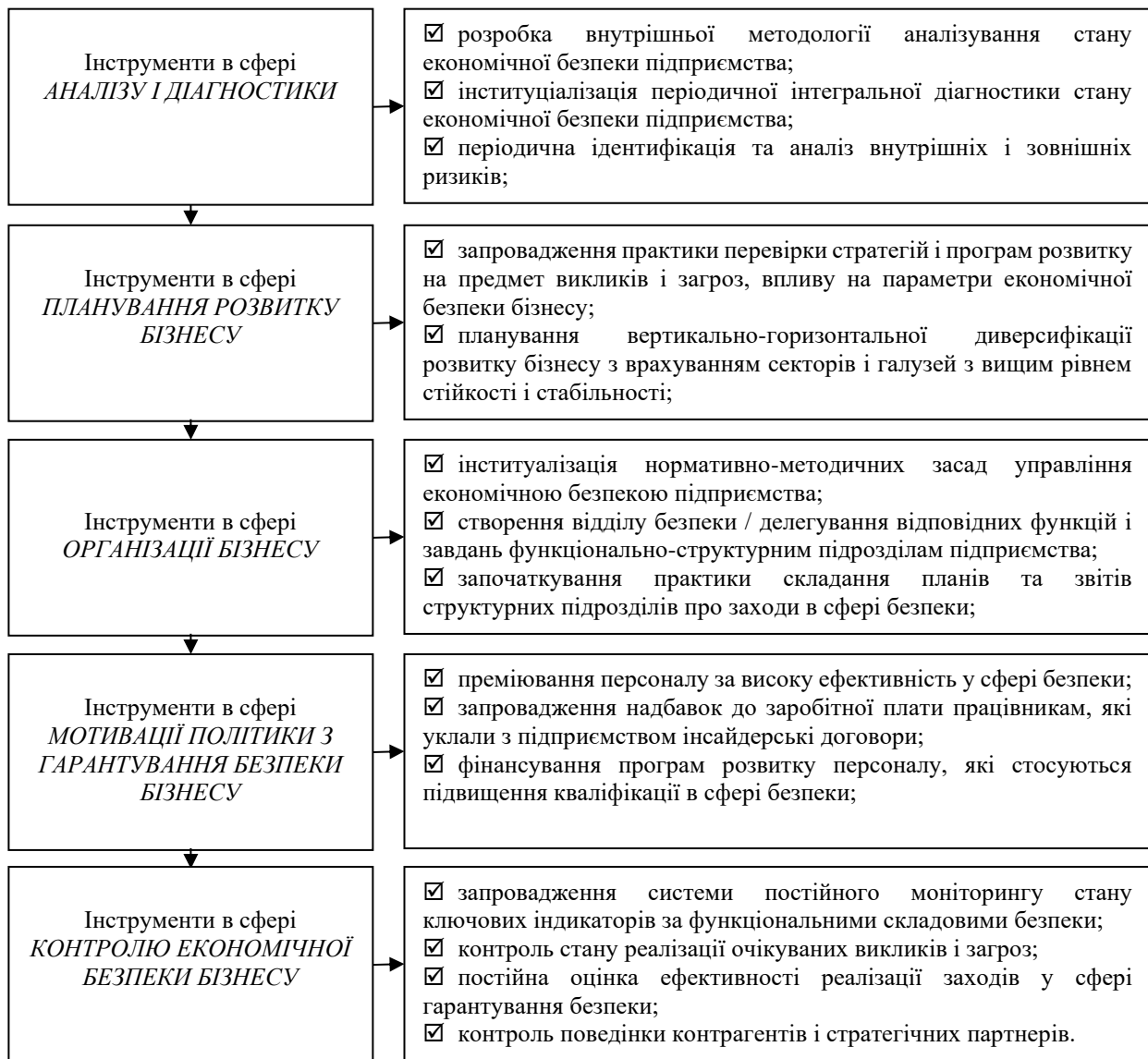

Рис. 1. Інструментарій зміцнення економічної безпеки підприємства в умовах кризи
Джерело: авторська розробка

Для створення безпечних умов у підприємстві потрібно розробити й реалізувати план дій, який включає:

- 1) забезпечення захисту майна та персоналу;
- 2) забезпечення дотримання правових норм та угод з контрагентами, оформлення необхідних документів;
- 3) забезпечення безпеки на кожному етапі технологічного процесу бізнесу, який включає в себе вибір продуктів для продажу, пошук постачальників, укладання угод, управління запасами, транспортування товарів, фінансові операції, облік, зберігання товарів, експлуатацію обладнання та реалізацію продукції, а також контроль за залишками та списанням товарів;
- 4) забезпечення безпеки працівників шляхом включення в їх посадові інструкції процедур, які гарантують захист майна, ресурсів та персоналу, та накладання матеріальної відповідальності на працівників, які мають доступ до товарних запасів і грошових коштів;
- 5) збереження конфіденційності інформації та комерційної таємниці;
- 6) заходи для захисту від небезпечних природних явищ та непередбачених обставин включають в себе встановлення систем безпеки та запобігання пожежам. Це означає, що компанії повинні мати сигналізацію для виявлення небезпеки та засоби для гасіння пожеж. Для забезпечення безпеки необхідно зберігати легкозаймисті матеріали у відповідних приміщеннях, облаштовувати місця для куріння, встановлювати негорючі двері та розробляти правила для робіт, що можуть бути

небезпечними у вогні. Також важливо тримати вихідні двері вільними для швидкого виходу та розробляти плани дій у разі пожежі.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Оскільки забезпечення економічної безпеки бізнесу – це компонента управління, то важливо аби інструменти, спрямовані на її посилення, стосувалися певних заходів за кожною зі провідних функцій менеджменту. На таких позиціях обґрунтовується висновок про те, що інструментами, які слід реалізувати на вітчизняних підприємствах в умовах гострої кризи, мають стати:

- у сфері аналізу – розробка внутрішньої методології аналізування стану економічної безпеки підприємства; інституціоналізація періодичної інтегральної діагностики стану економічної безпеки підприємства; періодична ідентифікація та аналіз внутрішніх і зовнішніх ризиків;

- у сфері планування – запровадження практики перевірки стратегій і програм розвитку на предмет викликів і загроз, впливу на параметри економічної безпеки бізнесу; планування вертикально-горизонтальної диверсифікації розвитку бізнесу з врахуванням секторів і галузей з вищим рівнем стійкості і стабільності;

- у сфері організації – інституціоналізація нормативно-методичних засад управління економічною безпекою підприємства; створення відділу безпеки / делегування відповідних функцій і завдань функціонально-структурним підрозділам підприємства; започаткування практики складання планів та звітів структурних підрозділів про заходи в сфері безпеки;

- у сфері мотивації – преміювання персоналу за високу ефективність у сфері безпеки; запровадження надбавок до заробітної плати працівникам, які уклали з підприємством інсайдерські договори; фінансування програм розвитку персоналу, які стосуються підвищення кваліфікації в сфері безпеки;

- у сфері контролю – запровадження системи постійного моніторингу стану ключових індикаторів за функціональними складовими безпеки; контроль стану реалізації очікуваних викликів і загроз; постійна оцінка ефективності реалізації заходів у сфері гарантування безпеки; контроль поведінки контрагентів і стратегічних партнерів.

Перспективним напрямом подальших досліджень у цій сфері є удосконалення методики аналізування економічної безпеки українських підприємств в умовах війни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Асамоах-Черемех Д., Матюх С. Вплив маркетингу на виявлення та протидію загрозам економічній безпеці підприємств легкої промисловості України. *Innovation and Sustainability*. 2022. № 2. С. 49-54. <https://doi.org/10.31649/ins.2022.2.49.54>
2. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л., Рудковський О. В. Напрями та засоби стимулювання соціальної відповідальності підприємництва в Україні. *Економіка та держава*. 2019. № 5. С. 4-8 <https://orcid.org/10.32702/2306-6806.2019.5.4>
3. Васильців Т. Г., Міценко Н. Г., Мульська О. П., Зайченко В. В. Економічний потенціал vs економічна безпека підприємства: точки конвергенції та дивергенції. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2023 № 36. С. 23-29 <http://doi.org/10.5281/zenodo.7625341>
4. Гаркуша В. О., Єршова Н. Ю. Систематизація наукових поглядів щодо сутності поняття «економічна безпека підприємства». *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 28. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-28-34>.
5. Єпіфанова І., Джеджула В., Розводюк О., Шевчук Д. Теоретичні аспекти управління фінансовою безпекою вітчизняних підприємств. *Innovation and Sustainability*. 2023. № 1. С. 8-14 <https://doi.org/10.31649/ins.2023.1.8.14>
6. Ковальська Л., Голій О., Голій В. Економічна безпека підприємства: сутність, структура та механізм забезпечення. *Економічний форум*. 2023. № 1(1). С. 126-137 <https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2023-1-16>
7. Марусяк Н. Л., Бак Н. А. Фінансова безпека підприємства та загрози її втрати в сучасному економічному середовищі. *Економіка та держава*. 2022. № 2. С. 109-113 <https://orcid.org/10.32702/2306-6806.2022.2.109>
8. Огренич Ю. О., Діброва В. О. Економічна безпека промислових підприємств в Україні: стан, проблеми та напрямки покращення. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2023. Вип. 15. С. 180-191 <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.15.22>

9. Пілецька С. Т., Коритько Т. Ю., Ткаченко Є. В. Модель інтегральної оцінки економічної безпеки підприємства. *Економічний вісник Донбасу*. 2021. № 3 (65). С. 56–65 [https://orcid.org/10.12958/1817-3772-2021-3\(65\)-56-65](https://orcid.org/10.12958/1817-3772-2021-3(65)-56-65)

10. Правдивець О. М. Економічна безпека як найвища функція держави. *Вчені записки Університету КРОК*. 2022. № 2 (66). С. 40-43 <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-66-40-43>

REFERENCES:

1. Asamoah-Cheremekh, D., Matyukh, S. (2022). The influence of marketing on identifying and countering threats to the economic security of light industry enterprises of Ukraine. *Innovation and Sustainability*. no. 2. pp. 49-54
2. Vasylytsiv, T. G., Lupak, R. L., Rudkovskiy, O. V. (2019). Directions and means of stimulating social responsibility of entrepreneurship in Ukraine. *Economy and the state*. no. 5. pp. 4-8.
3. Vasylytsiv, T. G., Mitsenko, N. G., Mulska, O. P., Zaichenko, V. V. (2023). Economic potential vs economic security of the enterprise: points of convergence and divergence. *Scientific notes of the Lviv University of Business and Law*. 2023. no. 36. pp. 23-29.
4. Harkusha, V.O., Yershova N.Yu. (2021). Systematization of scientific views on the essence of the concept of «economic security of the enterprise». *Economy and society*. no. 28. URL : <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-28-34>.
5. Epifanova, I., Jezhula, V., Rozvodyuk, O., Shevchuk, D. (2023). Theoretical aspects of managing the financial security of domestic enterprises. *Innovation and Sustainability*. no. 1. pp. 8-14.
6. Kovalska, L., Golii, O., Golii, V. (2023). Economic security of the enterprise: essence, structure and mechanism of provision. *Economic Forum*. no. 1(1). pp. 126-137.
7. Marusiak, N. L., Bak, N. A. (2022). Financial security of the enterprise and threats of its loss in the modern economic environment. *Economy and the state*. no. 2. pp. 109-113.
8. Ogrenych, Yu. O., Dibrova, V. O. (2023). Economic security of industrial enterprises in Ukraine: state, problems and directions for improvement. *Tavriysk scientific bulletin. Series: Economy*. Iss. 15. pp. 180-191.
9. Piletska, S. T., Korytko, T. Yu., Tkachenko, Ye. V. (2021). A Model of Integrated Assessment of the Enterprise Economic Security. *Economic Herald of Donbass*. no. 3 (65). pp. 56–65.
10. Pravdyvets, O. M. (2022). Economic security as the highest function of the state. *Scientific notes of KROC University*. no. 2 (66). pp. 40-43.

TOOLKIT FOR STRENGTHENING THE ECONOMIC SECURITY OF ENTERPRISES IN CRISIS CONDITIONS

PANCHENKO Volodymyr¹, PANCHENKO Oksana²

¹ Flight Academy of the National Aviation University

² Central Ukrainian State Pedagogical University named after Volodymyr Vynnychenko

Attention is focused on the issues of ensuring the viability and development of domestic enterprises in the modern complex crisis conditions of business. It was established that economic security is a systemic and complex characteristic of the ability of a business entity to counteract challenges and threats, to ensure acceptable financial and economic efficiency of business, to maintain a stable financial condition, and also form prerequisites for functioning and sustainability in a strategic and tactical perspective. The purpose of the article is the formation of theoretical, methodological and applied principles for the formation of tools for ensuring the economic security of business entities in crisis conditions. The instruments for guaranteeing the economic security of domestic enterprises have been defined, which relate to such components of their security as financial, intellectual-personnel, technical-technological, marketing, informational, institutional-legal. Since ensuring the economic security of business is a component of management, it is important that the tools aimed at strengthening it relate to certain measures for each of the leading functions of management. Such positions justify the conclusion that the instruments that should be implemented at domestic enterprises in conditions of an acute crisis should be: in the field of analysis - the development of an internal methodology for analyzing the state of economic security of the enterprise; institutionalization of periodic integrated diagnosis of the state of economic security of the enterprise; periodic identification and analysis of internal and external risks; in the field of planning - introduction of the practice of checking development strategies and programs for challenges and threats, impact on parameters of economic security of business; planning vertical-horizontal diversification of business development, taking into account sectors and industries with a higher level of sustainability and stability; in the field of organization - institutionalization of normative and methodical principles of management of economic security of the enterprise; creation of a security department / delegation of relevant functions and tasks to functional and structural divisions of the enterprise; initiation of the practice of drawing up plans and reports of structural units on measures in the field of security; in the field of motivation - awarding personnel for high efficiency in the field of safety; introduction of wage supplements for employees who have entered into insider contracts with the enterprise; funding of personnel development programs related to security training; in the field of control - introduction of a system of constant monitoring of the status of key indicators by functional safety components; control of the state of implementation of expected challenges and threats; constant evaluation of the effectiveness of the implementation of measures in the field of security assurance; control of the behavior of counterparties and strategic partners.

Key words: enterprise management, economic security, tools of strengthening, challenges, risks, threats, war, instability.